

ЛІГА СИЛЬНИХ

Дослідження потреб осіб з інвалідністю у засобах до існування та доступу до ринку праці в умовах війни в Україні

*На фото чоловік з інвалідністю, який працює баристою. Джерело: ГС «Ліга Сильних».

Методологія дослідження

1. Кабінетне дослідження

2. Національно репрезентативне опитування людей з інвалідністю

- **Вибірка:** 1019 респондентів, зареєстрованих як люди з інвалідністю або тих, що перебувають в процесі оформлення статусу, на базі національно репрезентативної вибірки, побудованої відповідно даним Державної служби статистики на 1.01.2023 (за винятком окупованих територій). Типи порушень визначались за самооцінкою: фізичні, сенсорні порушення (порушення зору, слуху), інтелектуальні порушення, психічні порушення
- **Метод збору даних:** особисті інтерв'ю на планшетах (CAPI – Computer Assisted Personal Interviewing) вдома у респондента.
- **Термін збору даних:** 17 грудня 2024 року – 13 січня 2025 року.

3. Національно репрезентативне опитування роботодавців

- **Вибірка:** керівництво 621 підприємства на базі випадкової вибірки з ЄДРПОУ, включаючи підприємства різного типу: мікробізнес (до 10 працівників -) включно з ФОП, малий бізнес (10–50 працівників), середній та великий бізнес (понад 50 працівників), - по 207 підприємств. Розподіл підприємств кожної категорії за сферами діяльності відповідає даним Державної служби статистики України на 1.01.23. **Загальна вибірка була зважена пропорційно до частки робочої сили, що працює в підприємствах кожної категорії відповідно даним Державної служби статистики України на 1.01.23.** (адже частка людей на керівних посадах, задіяних в наймі персоналу, є приблизно пропорційною до кількості персоналу).
- **Метод збору даних:** телефонне інтерв'ю (CATI – Computer Assisted Telephone Interviewing)
- **Термін збору даних:** 6–16 січня 2025 року.

4. Фокус-групи з людьми з інвалідністю

- **Загалом проведено 12 фокус-групових дискусій (ФГД):** 10 онлайн та 2 офлайн (з людьми з інтелектуальними та психічними порушеннями).
- **Термін проведення:** 27 грудня 2024 року – 13 січня 2025 року.

5. Глибинні інтерв'ю з роботодавцями.

- **Загалом проведено 16 глибинних інтерв'ю**
- **Термін проведення:** 24 грудня 2024 року – 14 січня 2025 року.

6. Глибинні інтерв'ю з представниками кластера FSL (Food Security and Livelihoods)

- **Загалом проведено 10 глибинних інтерв'ю**
- **Термін проведення:** 20 грудня 2024 року – 20 січня 2025 року.

Кабінетне дослідження: статистика інвалідності під час повномасштабної війни

Кількість працездатних людей з інвалідністю зросла майже на 111 тис. осіб за 2022 р. та на 156 тис. осіб за 2023 р. Загалом це більше **267 тис. осіб і загалом в Україні 2,8 млн. людей з інвалідністю**

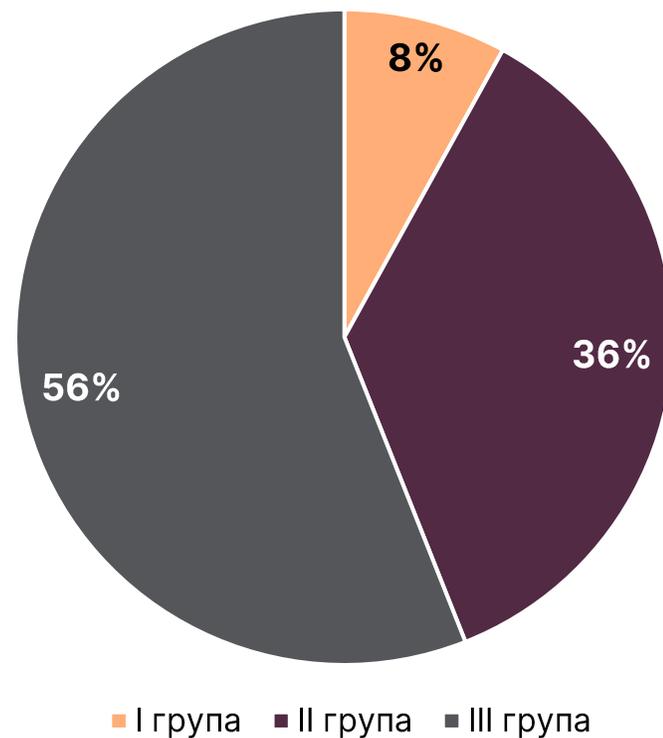
Люди працездатного віку становлять понад 2/3, або **68%** всіх дорослих людей з інвалідністю, яким вперше надано цей статус протягом 2022-2023 р.

Понад **91%** дорослих людей з інвалідністю станом на 1 січня 2024 року мали II та III групу інвалідності, що цілком дозволяє їм бути залученими до ринку праці чи то підприємницької діяльності.

Важливо: офіційна статистика не повністю відображає реальну картину кількості осіб з інвалідністю через численні структурні та організаційні бар'єри:

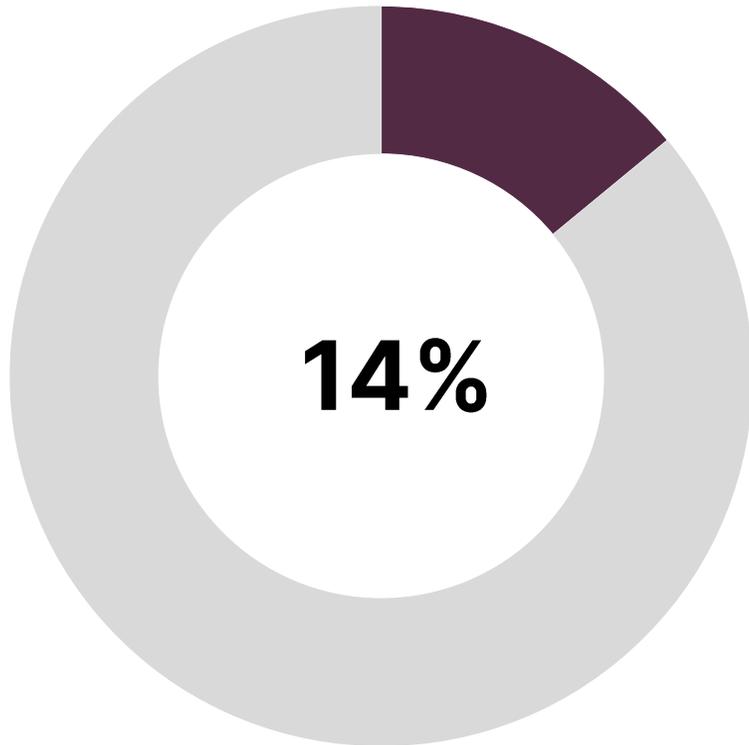
- тривалий процес реєстрації та перегляду статусу інвалідності, неможливість багатьох осіб звернутися за отриманням статусу через військову службу або переміщення за кордон
- під час війни ускладнився доступ до медичних послуг на непідконтрольних територіях, у зоні бойових дій та для ВПО. Людей з порушеннями здоров'я, які фактично підпадають під критерії певної групи інвалідності, але не зафіксовані документально, може бути значно більше

Розподіл за групами інвалідності дорослих (повнолітніх) осіб з інвалідністю в Україні станом на 01.01.2024 р.

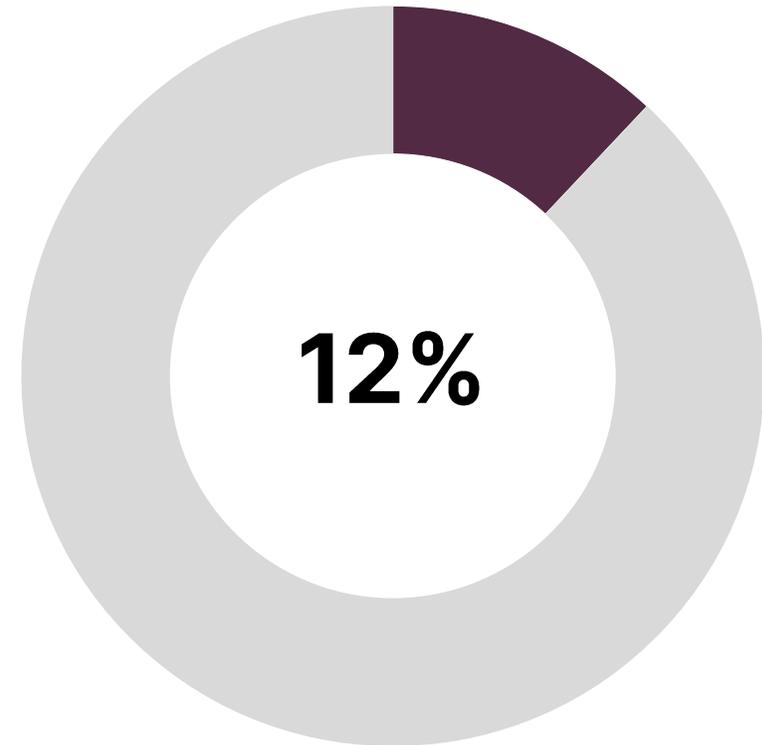

Опитування осіб з інвалідністю: 14% людей з інвалідністю отримали її внаслідок повномасштабної війни (третина з них є військовими). 12% є ВПО

Інвалідність внаслідок повномасштабної війни

Частка ВПО серед опитаних

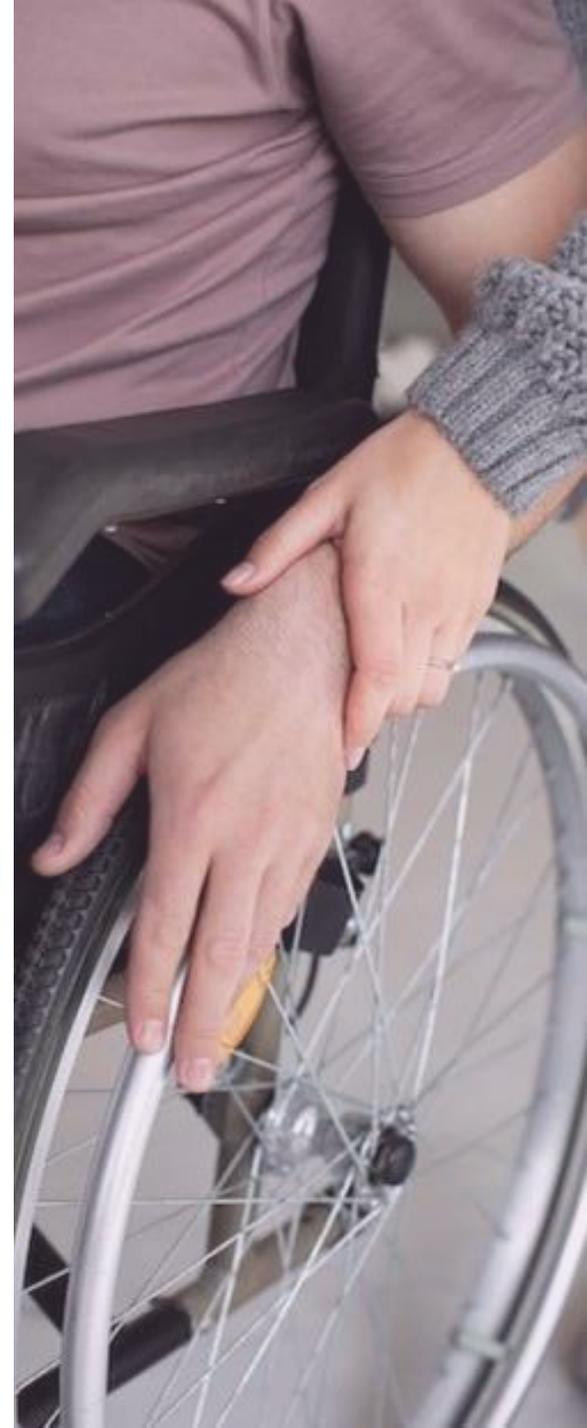

Кабінетне дослідження: вплив воєнних дій на показники інвалідності

Число випадків встановлення первинної інвалідності через травми, отруєння та інші зовнішні причини зросло майже вдвічі, з 11,3 тис. у 2022 р. до **22,5 тис. випадків** у 2023-му

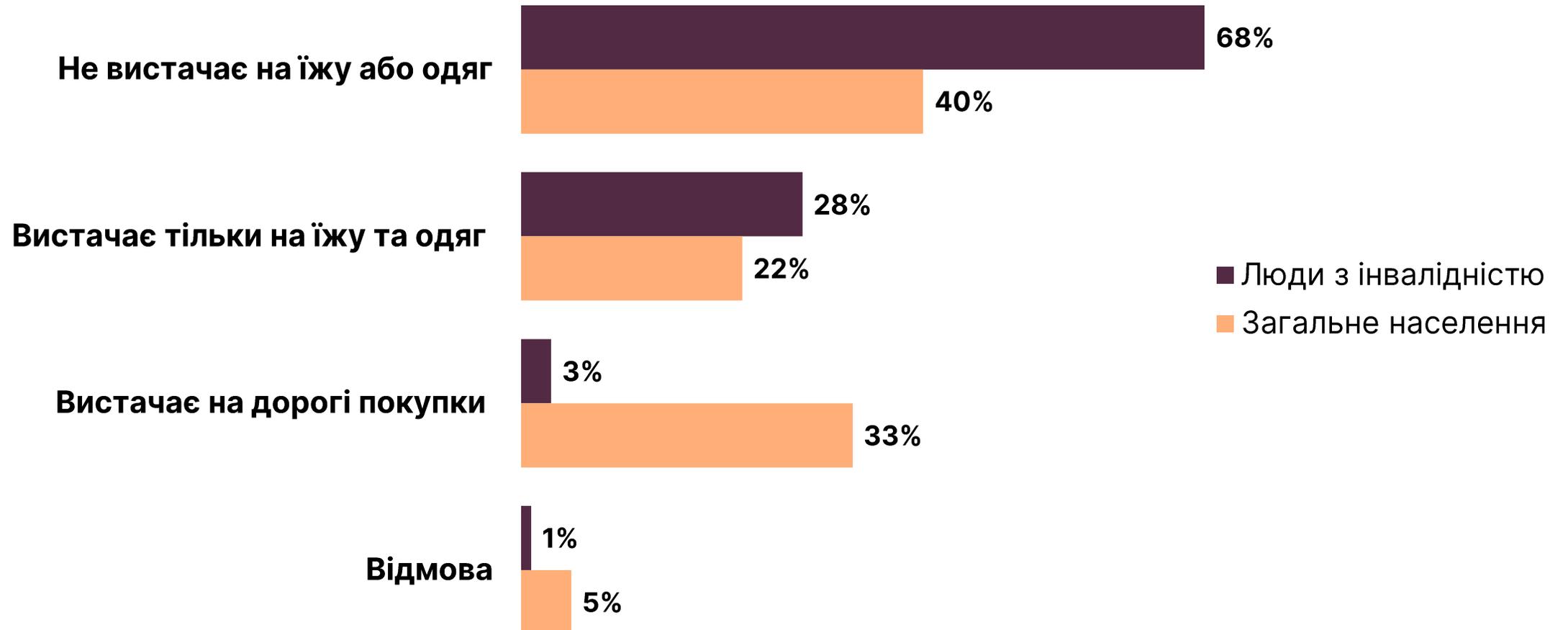
Тривалий стрес під час воєнних дій стає чинником розвитку важких соматичних захворювань, які можуть стати причиною інвалідності у осіб працездатного віку. Це хвороби серця та системи кровообігу (інсульты, інфаркти), злаякісні новоутворення, розлади психічного здоров'я. За 2023 р. приріст числа інсультів зафіксований на рівні **+11,6%**, інфарктів – на рівні **+17,2%**.

Важливо: протягом 2023-2024 рр. в країні спостерігалися чисельні спроби отримання статусу людини з інвалідністю чоловіками працездатного віку, що фактично не мають порушень здоров'я, але намагаються отримати цей статус незаконним (корупційним) шляхом задля уникнення мобілізації в лави Збройних сил України. Чисельні випадки вже призвели до розголосу на національному рівні та до ініціативи Президента України у реформуванні системи МСЕК.

Опитування осіб з інвалідністю: матеріальне становище

Люди з інвалідністю значно бідніші від загального населення. У найскрутнішій ситуації мешканці східного та південного регіонів, пенсіонери, ВПО, люди з сенсорними та інтелектуальними порушеннями. Жінки бідніші за чоловіків (19% економлять на їжі проти 13%) незважаючи на однаковий рівень зайнятості

База для осіб з інвалідністю: всі респонденти, N=1019.

База для населення: 1000 респондентів у віці 16+ на базі національно репрезентативного Омнібусу Info Sapiens. 01.2025

Опитування осіб з інвалідністю: потреби в послугах

61% людей з інвалідністю не змогли отримати ті чи інші медичні або реабілітаційні послуги впродовж останніх 12 місяців - найчастіше через нестачу коштів.

Чи були такі послуги, в яких Ви мали потребу протягом останніх 12 місяців, але не змогли скористатися?

Кабінетне дослідження: стимули та бар'єри у працевлаштуванні людей з інвалідністю

Лише біля **17,5%** осіб з інвалідністю офіційно працевлаштовані, хоча і ця статистика може бути **заниженою** - як через недостатнє врахування числа людей з інвалідністю і неофіційне працевлаштування. Водночас фіктивне працевлаштування її **завищує**. Досвід інших країн показує, що фінансові стимули для роботодавців підвищують рівень працевлаштування людей з інвалідністю до **30-40%**.

СТИМУЛИ ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

ДЛЯ ЛЮДЕЙ
З ІНВАЛІДНІСТЮ

Недостатня фінансова підтримка людей з інвалідністю від держави - соціальні виплати по інвалідності становлять

- **2 760** грн (I група),
- **2 520** грн (II-III група, непрацюючі)

ДЛЯ РОБОТОДАВЦІВ

- 1) Компенсація за облаштування робочого місця особи з інвалідністю
- 2) Діюча **«Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 р.»**
- 3) Прийнятий 15.01.2025 Закон України **«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю»**

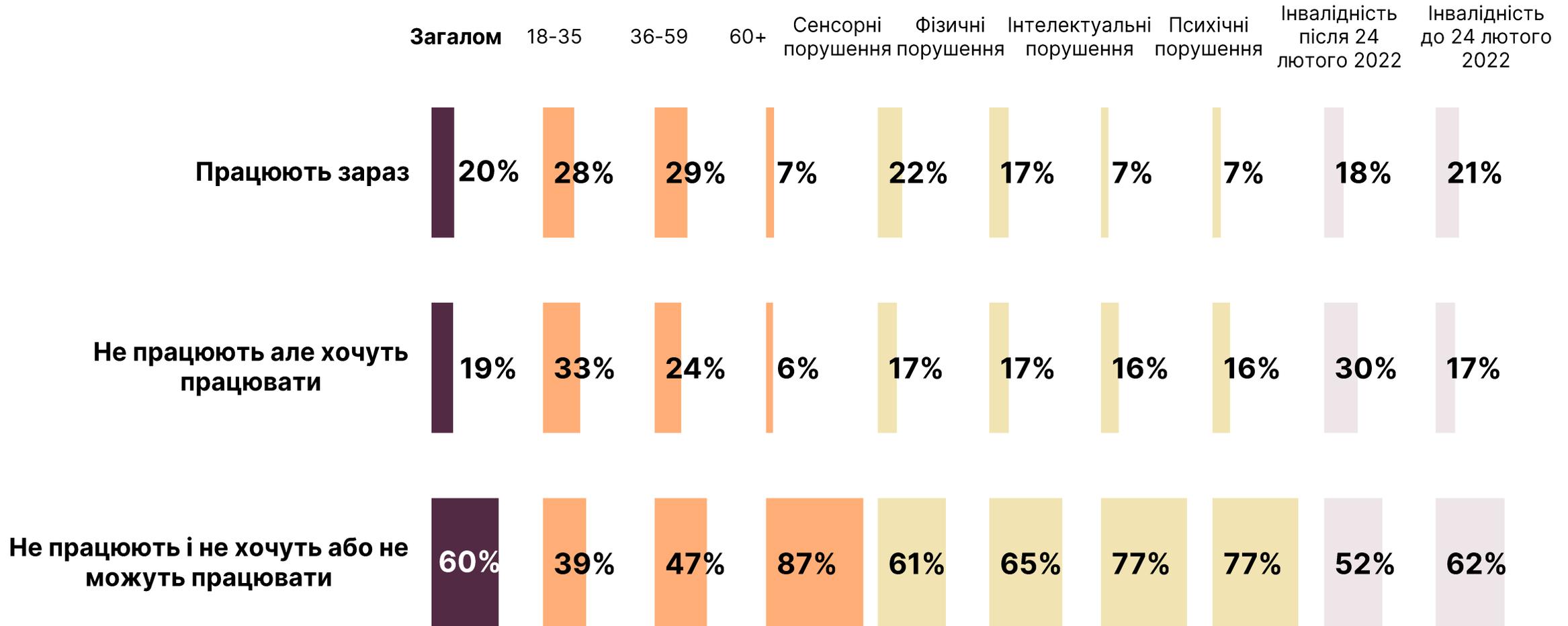
БАР'ЄРИ ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

- 1) Непрозорість та корупційність МСЕК до реформування, що ускладнювало оформлення інвалідності
- 2) Недостатня зацікавленість та упередженість роботодавців при працевлаштуванні людей з інвалідністю
- 3) Логістичні та просторові бар'єри в офісі чи на виробництві

- 1) Недостатня поінформованість роботодавців про наявні стимули від держави
- 2) Недостатній обсяг державної підтримки, бюрократичні складнощі
- 3) Зацікавленість у фіктивному працевлаштуванні для незаконного отримання податкових пільг

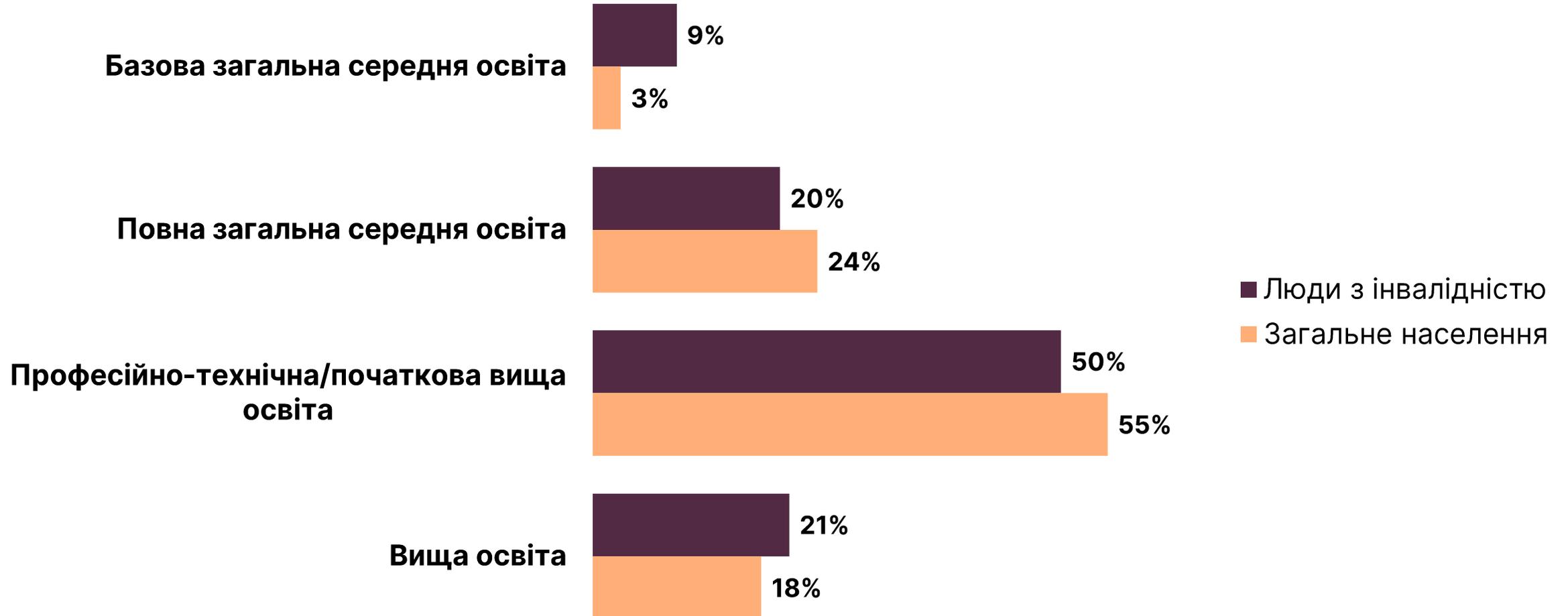
Опитування осіб з інвалідністю: зайнятість

Серед робочої сили людей з інвалідністю приблизно половина не може реалізувати право на працю. Найчастіше це молодь та люди, що набули інвалідність внаслідок війни (значущої різниці між чоловіками і жінками немає)

Опитування осіб з інвалідністю: рівень освіти безробітних

Рівень освіти серед безробітних людей з інвалідністю майже не відрізняється від безробітного населення. Основна різниця в середньому рівні освіти – людям з інвалідністю важче її отримати

Опитування осіб з інвалідністю: бажана робота

Люди з інвалідністю найчастіше шукають роботу в робітничих спеціальностях. Тривожною є поширеність відповідей «будь-яка робота з хорошою зарплатою», «будь-яка дистанційна» і «будь-яка з неповною зайнятістю» – можна припустити, що готовність до будь-якої роботи може бути свідченням відчаю і передбачає вразливість до шахрайства.

Яку роботу ви б хотіли отримати?

База: особи з інвалідністю, які активно шукають роботу, N=83

Опитування бізнесу: вакансії

Загалом 48% керівників повідомили про наявність вакансій – найчастіше це водії, різноробочі, керівники різних ланок. Більшість вакансій стосуються робітничих спеціальностей, серед спеціальностей, що потребують вищої освіти, найчастіше згадуються бухгалтери.

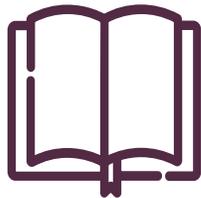
На які посади відкрито вакансії?

Опитування осіб з інвалідністю: економічний потенціал людей з інвалідністю

23% мають бажання або плани започаткувати власну справу, цей відсоток суттєво більший серед молоді до 35 років (33%). В основному респонденти зацікавлені в торгівлі, аграрному бізнесі та сфері послуг.

15% готові здобувати нову професію/опанувати нові навички (серед молоді таких знову ж таки третина).

8% людей з інвалідністю хотіли б змінити професію – переважно йдеться про робочі спеціальності (найчастіше в сфері торгівлі), а з професій, що потребують вищої освіти, найпопулярнішою є галузь ІТ.

Опитування бізнесу: найм осіб з інвалідністю

86% керівників зацікавлені в наймі працівників з інвалідністю (цей показник є приблизно однаковим серед підприємств різного розміру). Цікаво, що соціальна відповідальність є топ-мотивацією для мікробізнесу

Що мотивує вашу компанію працевлаштовувати осіб з інвалідністю?

Опитування бізнесу: стимули найму осіб з інвалідністю

Найважливішими стимулами для найму осіб з інвалідністю є податкові пільги (3,6 середній бал із 5-ти балів важливості) та фінансова компенсація витрат на адаптацію робочого місця (3,4 бали). Податкові пільги мають найбільше значення для мікробізнесу/ФОП, тоді як компенсація витрат є ключовою для великих і середніх підприємств.

Оцініть важливість кожного стимулу для найму осіб з інвалідністю за 5-бальною шкалою

	Загалом	Великі та середні (50+ працівників)	Малі (10-50 працівників)	Мікро/ФОП (до 10 працівників)
Податкові пільги	3,6 балів	3,6	3,6	3,8
Фінансова компенсація витрат на адаптацію робочого місця без ліміту коштів	3,4 балів	3,6	3,3	3,5
Зменшення бюрократичних процедур при оформленні працівника	3,3 балів	2,9	3,1	3,5
Безкоштовна консультаційна підтримка (юридичні, організаційні питання)	3,0 балів	2,8	2,8	3,4
Допомога у пошуку та підготовці кандидатів з інвалідністю	3,0 балів	2,8	3,3	3,3
Безкоштовне навчання колективу щодо роботи з особами з інвалідністю	3,0 балів	3,0	3,3	3,7

Опитування бізнесу: бажана підтримка від держави/НУО

Серед бажаної допомоги найбільш очікуваними є податкові пільги (54%), компенсація витрат на облаштування робочого місця (41%) та інформування про державні програми (38%). Ці форми підтримки особливо актуальні для мікробізнесу/ФОП (65%, 51% та 49% відповідно).

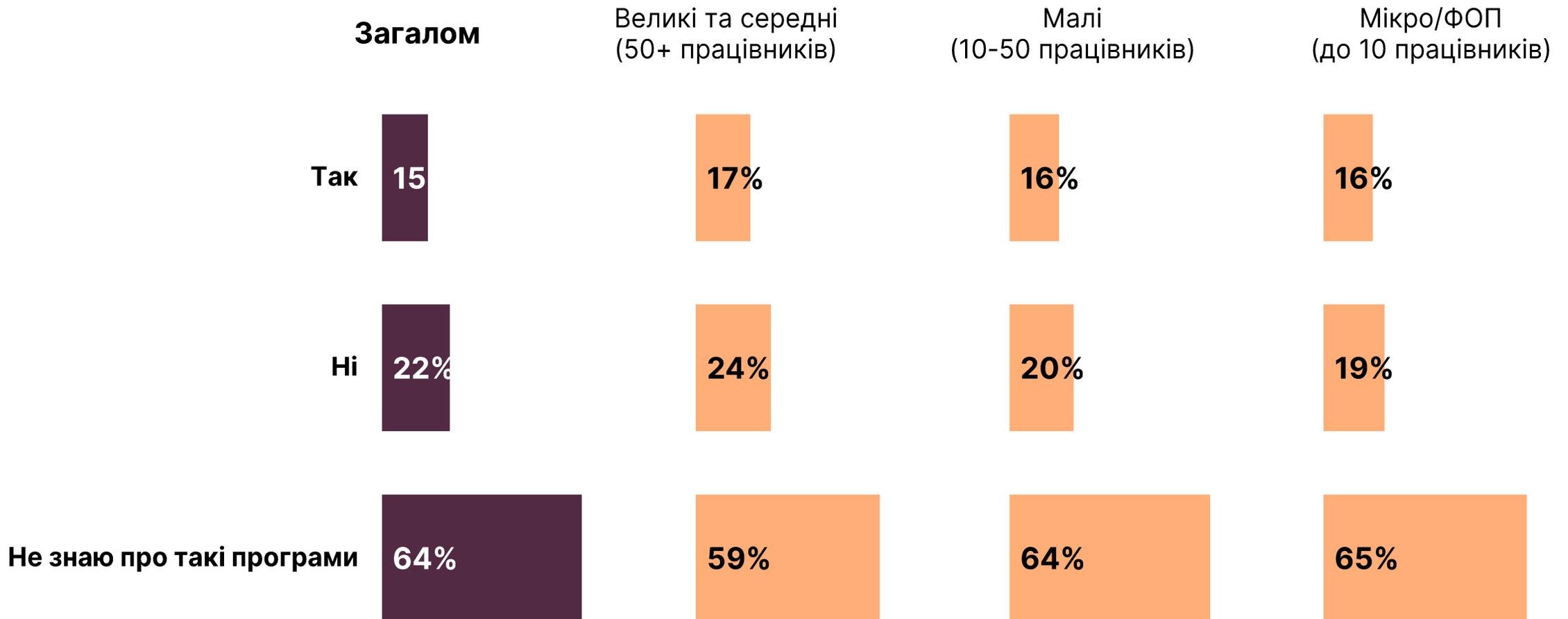
Яку підтримку від держави або гуманітарних організацій Ви очікуєте для полегшення найму осіб з інвалідністю?

	Загалом	Великі та середні (50+ працівників)	Малі (10-50 працівників)	Мікро/ФОП (до 10 працівників)
Податкові пільги для роботодавців	54%	51%	55%	65%
Фінансова підтримка (компенсація витрат на облаштування робочого місця)	41%	36%	38%	51%
Інформаційна підтримка про існуючі державні програми	38%	34%	41%	49%
Спрощення процедур працевлаштування (оформлення документів)	31%	24%	26%	39%
Програми навчання та підготовки кандидатів з інвалідністю	30%	28%	28%	33%
Консультації	23%	18%	24%	32%
Тренінги для керівників та колективу	21%	18%	18%	29%

Опитування бізнесу: оцінка чинних програм

64% керівники не знають про програми підтримки роботодавців щодо найму осіб з інвалідністю. З тих, хто знає, більшість вважає їх неефективними (найбільшою мірою великі та середні підприємства можливо через найвищу обізнаність)

Чи вважаєте Ви, що чинні програми підтримки для роботодавців є ефективними?

Опитування бізнесу: спеціальні умови для людей з інвалідністю

Більшість керівників не виключають можливості найму на неповний робочий день, причому найбільшу готовність демонструють великі та середні підприємства, тоді як мікропідприємства та ФОПи виявляють нижчу гнучкість. Щодо віддаленої зайнятості готовність бізнесу нижча – водночас, на відміну від інших умов, ця умова залежить від характеру роботи

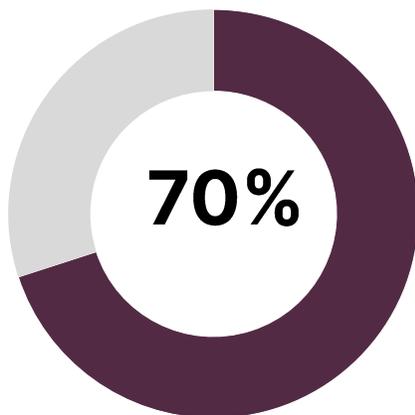
Чи могли б Ви взяти на роботу особу з інвалідністю на такі умови?

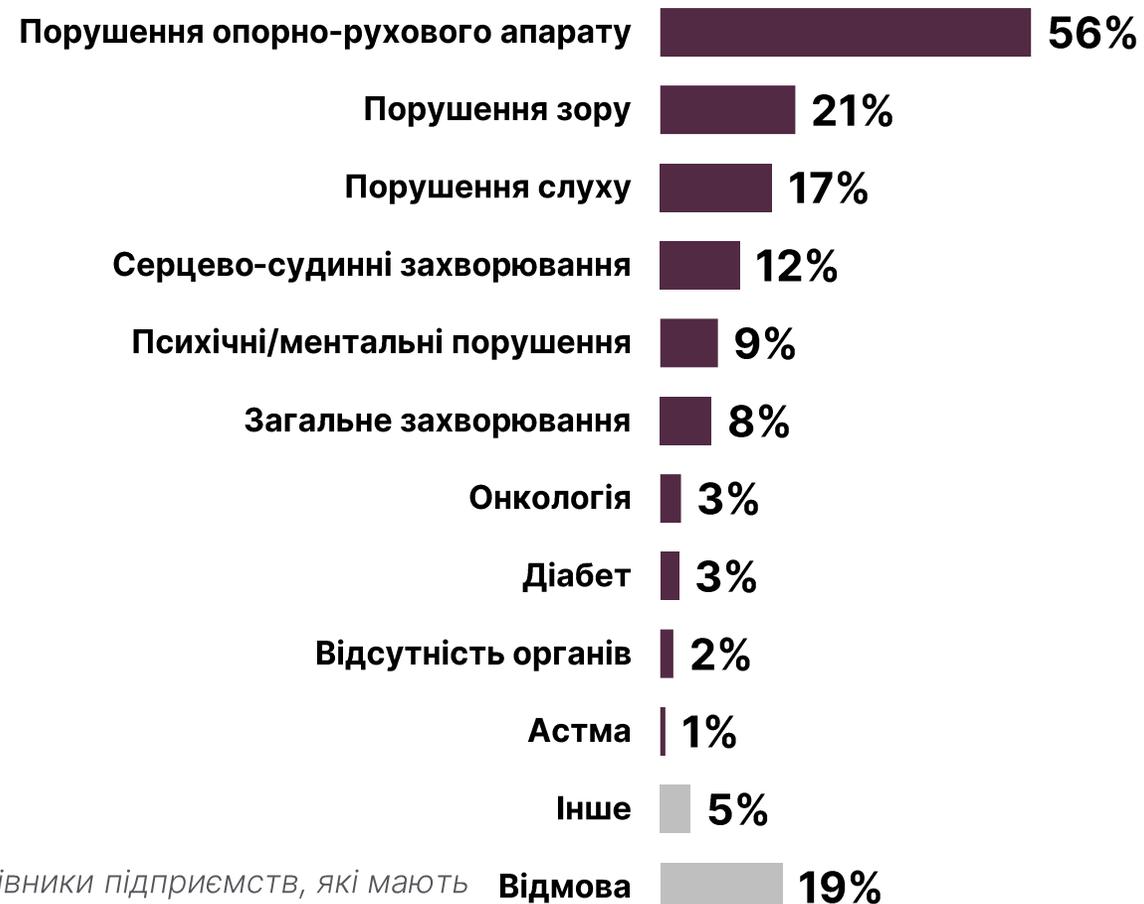
Опитування бізнесу: працівники з інвалідністю

Люди з інвалідністю працюють в 96% великих та середніх підприємств, 76% малих і лише 34% - мікро. Найчастіше серед працівників з інвалідністю - люди з порушенням опорно-рухового апарату, в той час як особи з ментальними/психічними порушеннями складають доволі незначну групу"

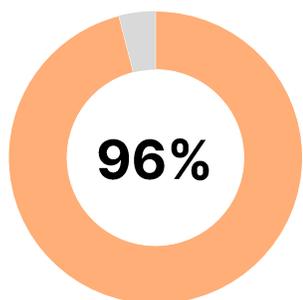
Загалом

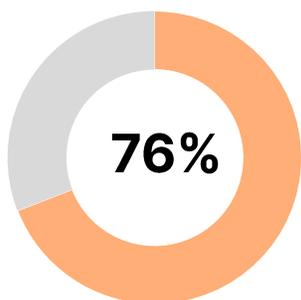
Порушення працівників з інвалідністю

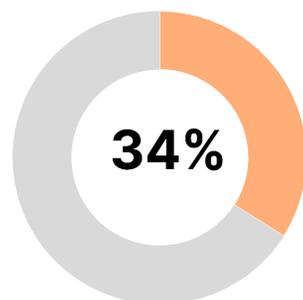
Великі + середні

Малі

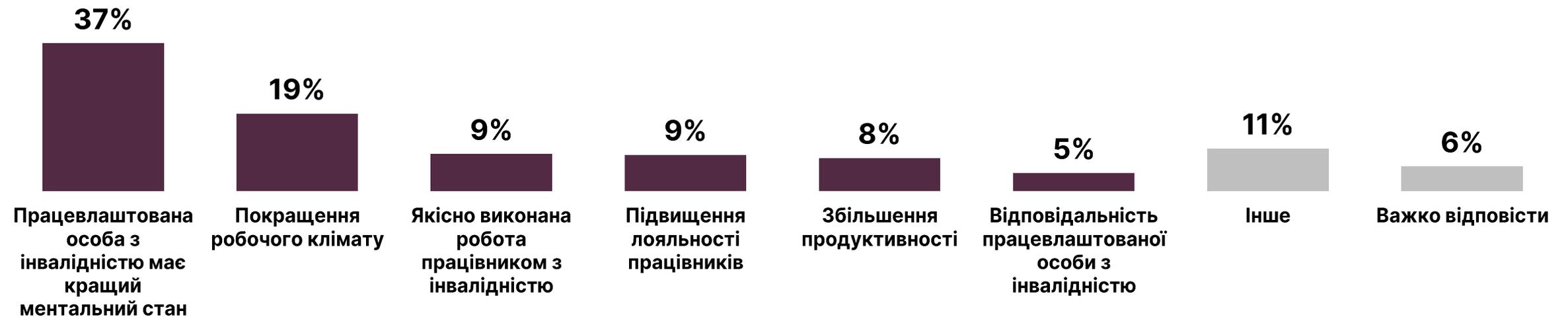
Мікро

Опитування бізнесу: вплив найму людей з інвалідністю

13% керівників помітили позитивні зміни після працевлаштування людей з інвалідністю, і лише 1% - негативні

Чи помітили ви якісь зміни після працевлаштування осіб з інвалідністю?

База 1: керівники, на підприємствах яких працюють особи з інвалідністю, N = 454 База 2: керівники, які помітили позитивні зміни N=59

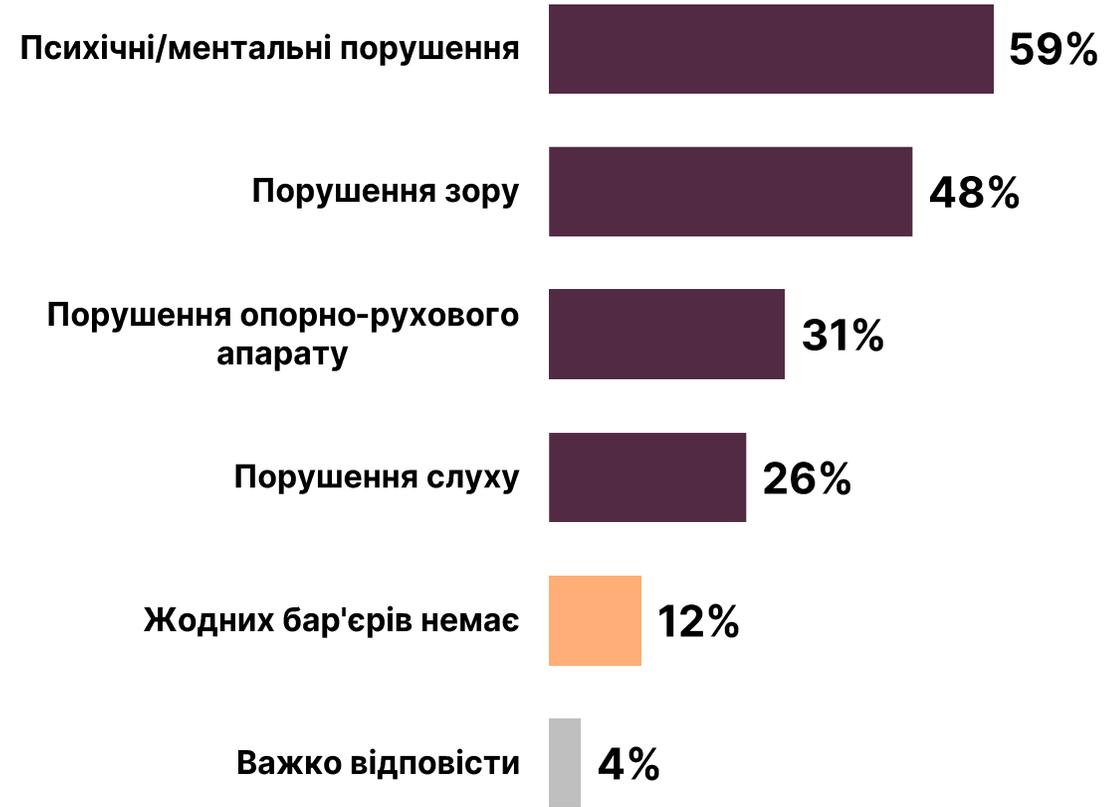
Опитування бізнесу: бар'єри для працевлаштування людей з інвалідністю

Основними перешкодами для працевлаштування осіб з інвалідністю роботодавці вважають відсутність підтримки з боку держави, сумніви в ефективності роботи таких працівників, недоступність робочого простору та фінансові труднощі з адаптацією робочого місця. Найбільшими викликами для працевлаштування вважаються ментальні порушення та порушення зору. Лише 12% керівників бізнесів не вважають жоден тип інвалідності перешкодою для роботи.

Бар'єри працевлаштування осіб з інвалідністю

Бар'єри працевлаштування за типами порушень

Основні бар'єри у доступі людей з інвалідністю до ринку праці за даними всіх компонентів дослідження

- Упередження роботодавців
- Низька інформованість про можливості для людей з інвалідністю як щодо працевлаштування, так і щодо навчання
- Психологічні бар'єри, через яку шукачі роботи недостатньо активно шукають відповідні можливості
- Нестача можливостей для працевлаштування з гнучким графіком, на неповний день та на віддалену роботу.
- Нестача освіти та/або постійного доступу до Інтернету для такої роботи
- Відсутнє транспортне сполучення з місцем роботи, військові атаки
- Фізична недоступність місця роботи
- Тривала відсутність електрики та відсутність пристроїв для роботи в цей час
- Нестача пристроїв для нормальної життєдіяльності (крісел колісних, слухових апаратів, спеціалізованого програмного забезпечення тощо).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації для покращення умов працевлаштування осіб з інвалідністю

Законодавчі зміни

- **Інтеграція стимулів для бізнесу:** законопроект №5344-д пропонує запровадження цільових внесків, які замінюють штрафи. Це дозволить бізнесу інвестувати кошти в забезпечення розумного пристосування робочих місць і розвиток програм підтримки, а не сплачувати штрафи без видимої користі.
- **Зменшення бюрократичних бар'єрів:** теперішні процедури оформлення статусу інвалідності та звітності роботодавців потребують спрощення. Впровадження єдиної цифрової платформи дозволить автоматизувати процеси, зменшити навантаження на бізнес та уникнути дублювання документів.
- **Компенсація витрат на забезпечення розумного пристосування робочих місць:** на сьогодні держава вже компенсує витрати на створення робочих місць для осіб з інвалідністю, але механізм компенсації потребує розширення і спрощення. Наразі 60% роботодавців, які знають про державні програми підтримки, вважають їх неефективними. Запровадження додаткових податкових пільг та субсидій для малого бізнесу може значно підвищити рівень зайнятості серед осіб з інвалідністю.
- **Підтримка самозайнятих осіб з інвалідністю,** зокрема шляхом розробки дієвого механізму забезпечення розумного пристосування робочих місць для самозайнятих осіб, запровадження податкових пільг (пільгові ставки податків, податкові канікули, тощо) та фінансових програм підтримки, а також надання грантів для підтримки бізнесу, заснованого особами з інвалідністю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації для покращення умов працевлаштування осіб з інвалідністю

Розробка та розвиток інклюзивних програм підтримки

- **Гуманітарна підтримка осіб з інвалідністю:** за умови нестачі спеціалізованих програм підтримки ефективною є грошова допомога, яка дозволяє людям самостійно визначати пріоритети у її використанні. Водночас якщо говорити про підтримку, що забезпечує «вудку, а не рибу», третина опитаних людей з інвалідністю потребує додаткових пристроїв для нормальної життєдіяльності, зокрема, 8% - крісел колісних, 7% - слухових апаратів, 5% - спеціалізованого програмного забезпечення, 4% - автомобілей (які можна використовувати і для працевлаштування, адже згідно опитування роботодавців водії є найпопулярнішою вакансією). Половина опитаних зазначила потребу в додаткових пристосуваннях проти відключення електроенергії: 27% - в генераторі, 25% - в павербанках, 22% - в техніці з потужними акумуляторами. 15% потребують постійного доступу до Інтернету.
- **Підтримка самозайнятості:** розробка грантових програм для самозайнятих осіб з інвалідністю може суттєво підвищити рівень економічної активності цієї категорії населення (зокрема, в торгівлі, аграрному бізнесі та сфері послуг). Важливо також інтегрувати механізми навчання основам підприємництва (приклад кластеру FSL).
- **Підтримка працевлаштування:** місцевих профорієнтаційних проєктів, кар'єрного консультування осіб з інвалідності, співпраці бізнесу, центрів зайнятості, державних інституцій та НУО з метою працевлаштування осіб з інвалідністю, організації неоплачуваного стажування.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації для покращення умов працевлаштування осіб з інвалідністю

Розробка та розвиток інклюзивних програм підтримки

- **Підтримка освітніх ініціатив, стипендій для осіб з інвалідністю як в онлайн, так і в офлайн форматі:** професійна підготовка, адаптована до потреб осіб з інвалідністю, дає змогу отримати роботу у конкурентних сферах. Зокрема, люди з інвалідністю зацікавлені в курсах з англійської мови, програмування, загальної комп'ютерної грамотності, інтернет-продажів, дизайну, базової психологічної самопідтримки, також відповідно до найпопулярніших вакансій, затребуваними є курси водіння та бухгалтерії. Найефективнішими є програми навчання, в результаті яких відбувається працевлаштування. Якщо програма цього не передбачає, корисними будуть курси з пошуку роботи, оформлення резюме, проходження співбесід тощо. Крім того, корисним є психологічний супровід таких програм для мотивації осіб з інвалідності, вирішення психологічних проблем.
- **Покращення доступу до реабілітаційних послуг:** реабілітаційні послуги мають бути доступними на рівні громад, не лише в великих містах. Необхідно забезпечити фінансування центрів реабілітації, програм мобільних послуг.
- **Розвиток безбар'єрності та мобільності, особливо в малих містах та віддалених громадах** – стимулюватиме осіб з інвалідністю до більш активної інтеграції в суспільство, створюватиме передумови для більшої інклюзії в економіку та підвищення рівня працевлаштування. Для цього потрібні довготривалі та добре профінансовані програми, синергія зусиль держави, місцевої влади та міжнародних фондів.
- **Фокусування ініціатив** на східному та південному регіонах, які найбільше постраждали від війни; жінках та батьках дітей з інвалідністю; на людях з ментальними порушеннями і порушеннями зору, які є найменш адаптованими, зокрема, для працевлаштування. Фокусування гуманітарних ініціатив на людях старше 60-ти років, а ініціатив з освіти та зайнятості – на людях 18-35 років.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Рекомендації для покращення умов працевлаштування осіб з інвалідністю

Розробка та розвиток інформаційних кампаній

- **Розробка єдиної платформи**, яка міститиме актуальні вакансії для осіб з інвалідністю, інформацію про доступні програми навчання та інші форми підтримки. Слід приділити особливу увагу інформуванню про послуги центрів зайнятості, поширенню історій успіху
- **Інформування роботодавців:** 64% роботодавців не обізнані про існуючі програми державної підтримки, що обмежує їхнє використання. Рекомендується запровадити інформаційну кампанію через вебінари, довідкові платформи та консультаційні центри для підвищення рівня обізнаності роботодавців щодо переваг працевлаштування людей з інвалідністю, шляхів їх рекрутингу, можливостей адаптації робочих місць тощо. Також серед роботодавців затребуваним форматом є розробка (або поширення) довідника чи сайту, де зібрана інформація про працевлаштування людей з інвалідністю
- **Інформування як роботодавців, так і людей з інвалідністю про переваги та можливості дистанційної роботи.** Це створить кращі можливості для осіб з інвалідністю, які зіштовхуються із обмеженнями у фізичному доступі до робочих місць, а також допоможе вирішити проблему гнучкого графіку для працівників із психічними порушеннями. Крім того, розширення практик дистанційної роботи дозволить зберігати робочі місця особам з інвалідністю попри тимчасову міграцію в умовах воєнного часу.
- **Розробка та підтримка антидискримінаційних кампаній:** 1) проти дискримінації людей з інвалідністю, зокрема, з ментальними порушеннями та порушеннями зору – поширення історій їх успішного працевлаштування; 2) проти дискримінації за ознакою статі та віку.